

21'inci Yüzyılda Savaş: Savaşın Dönüşümü ve Yeni Aktörlerin Tipolojisi

War in the 21st Century: The Transformation of Warfare and Typology of the New Actors

Ufuk Necat TAŞÇI ¹

TRT World, İstanbul, Türkiye

¹Bu makale Dr. Ufuk Necat Taşçı'nın "Libya'da 2011 Sonrası Ortaya Çıkan Vekâlet Savaşlarının Niyabet Savaşları Sürecine Dönüşümünün Analizi: Halife Hafter Vakası" isimli, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yazılan doktora tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received: 09.09.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 15.11.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 01.12.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Ufuk Necat TAŞÇI

E-mail: nutasci@gmail.com

Cite this article as: Taşçı, U. N. (2023). 21'inci yüzyılda savaş: Savaşın dönüşümü ve yeni aktörlerin tipolojisi. *Current Perspectives in Social Sciences*, 27(4), 296-303.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Bu çalışmada insanlık tarihine eşdeğer ömrü ile dönüşen modern savaşlar ve aktörleri incelenmeye çalışılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde öne çıkan ana görüşler, stratejiler ve bilhassa Vestfalya Barışı sonrası savaş ve savaş düşüncesinde yaşanan temel dönüşüm ele alınarak, günümüz savaşlarının güncel nihai formu ve aktörlerine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bunlara ek olarak literatürde tarihsel olarak ön plana çıkan görüşler incelenmiş, devlet dışı aktörlerin sahneye belirgin bir şekilde çıktığı çağımızda aktör sınıflandırması yapılarak karmaşık kavramlar teknik özellikleri ve devlet ile olan bağları etrafında ele alınmaya çalışılmıştır. Şiddetin devlet tekelden çıktığı modern çatışmalarda kullanılan aktörler, temel özellikleri ve günümüz aktörlerinin sebep olabileceği muhtemel durumlar ele alınmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda 2016'da Andreas Krieg tarafından çağımızın savaşları olarak nitelendirilen "Niyabet Savaşları" ve sebep olabilecekleri olası sonuçlar, bu savaşın aktörlerinin muhtemel sınıflandırılması ele alınmıştır. Güncel çatışma sahalarından bazı örnekler ile bu husus izah edilmeye çalışılmış, niyabet savaşlarının ana aktörü olan naiflerin özellikleri ve onların bir aşama sonrası olarak addedilen "Açgözlü Naifler" ele alınmıştır. Bir ABD vekili olarak ortaya çıkan Halife Hafter'in Libya iç savaşı esnasında naipleşmesi ve sonrasında ABD'nin rakibi Rusya gibi ülkelerle iş birliği yapması, niyabet savaşlarının kontrolü oldukça zor bir savaş formu olarak belirlediğini göstermektedir.

Anahtar Kavramlar: Yeni savaşlar, vekâlet savaşları, niyabet savaşları, hibrit savaşlar, savaş çatışmaları

ABSTRACT

This study has tried to examine modern wars and their actors that have been transformed with a lifetime equivalent to the history of humanity. It has been tested to shed light on the current final form and actors of today's wars by considering the main views, strategies, and especially the basic transformation in the thought of war and the war after the Peace of Westphalia. In addition to these, historically prominent theories in the literature have been examined, and in our age, when non-state actors appear on the scene, actor classification has been made, and complex concepts have been tried to be discussed around their technical characteristics and ties with the state. An attempt has been made to analyse the actors employed in contemporary conflicts where violence is not monopolised by the state, their fundamental characteristics, and the potential situations they can instigate using Andreas Krieg's concept of "Surrogate Warfare." Besides that, the concept of "Rapacious Surrogates" is conceptualized and explained. Khalifa Haftar, a Libyan warlord, initially emerged as a proxy for the United States but later assumed the role of a surrogate during the Libyan civil war. The collaboration between Haftar and adversaries of the United States, such as Russia, highlights the complexities associated with managing these actors and engaging in surrogate warfare.

Keywords: Hybrid warfare, new wars, proxy wars, surrogate warfare, war studies

Giriş

Savaş, her ne kadar insanlık açısından en arzu edilmeyen olgulardan biri kabul edilmişse de bilinen insanlık tarihinin yadsınması en güç gerçeklerinden birisi olmuştur. Nitekim bazı çalışmalara göre (Yılmaz, 2010) 7000 yıllık bilinen insanlık tarihinde her yüzyılın neredeyse 87 yılı savaşlarla geçmiş-tir. Genel kabule uygun olarak, uluslararası ilişkiler disiplinde 1648'de imzalanan Vestfalya Barışı ile

modern anlamda uluslararası ilişkilerde güç dengesi ilişkilerinin de başladığını düşünülmektedir. Sonrasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş dönemi ve sonraki süreçlerin de disiplin adına kırılma noktaları olarak kabul edildiği göz önüne alınırsa, neredeyse son 400 yıldır savaş çeşitli formlarda devam etmiştir.

Her ne kadar savaş düşüncesine dair çalışmalar son 400 yıla yakındır gittikçe artmış olsa da savaş; insanlık tarihine eşdeğer ömrüyle üzerine pek çok çalışma yapılan, düşünceler üretilen ve felsefi olarak geniş çaplı şekilde pek çok fikrin öne çıkarak başka tartışmaları tetiklediği bir mefhum olmuştur. Dolayısıyla Sun Tzu'dan Tukidides'e, Thomas Aquinas'tan Niccolò Machiavelli ve Clausewitz'e, tarihin neredeyse her döneminde savaşa ve savaşın felsefesine, stratejilerine, yöntemlerine ve aktörlerine dair pek çok farklı görüş ileri sürülmüş, çeşitli tartışmalar günümüzde de devam etmektedir.

Vestfalya Barışının 1648'de imzalanması uluslararası ilişkilerde modern anlamda güç dengesinin gözlemlenmeye başladığı tarihi ifade etmektedir, bu antlaşma ve sonrasında yaşanan Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş dönemi ve 1990'lı yıllardan beri devam eden süreç, pek çok savaşın, çeşitli formlardaki çatışmaların ve savaşın aktörlerinin gittikçe değiştiği/dönüştüğü/çeşitlendiği bir dönemi işaret etmektedir. Fakat bilhassa Soğuk Savaş ve sonrasında gelişen süreç, savaşın artık bilinen unsurları da aşarak çok farklı unsurları, aktörleri ve stratejileri beraberinde getirdiği bir dönüşüm geçirmiştir.

Bu doğrultuda, bu çalışma özellikle Soğuk Savaş dönemi ile beraber devlet dışı aktörlerin ve unsurların dâhil olduğu süreci inceleme amacındadır. Ayrıca bu çalışma güncel literatürdeki kavram karmaşıklığı ve devlet dışı aktörlerin sınıflandırılması hususunda yaşanan çelişkilere bir son verme gayesi gütmektedir. Literatürde bu hususa odaklanan çalışmaların az olması ve niyabet savaşlarına yönelik sadece birkaç çalışma yapılmış olması, bu çalışmanın en özgün yanısıdır. 2016'da Andreas Krieg tarafından konseptleştirilen "niyabet savaşları"na yönelik bilinen ilk doktora tezinden üretilen bu makale, Türkçe literatürdeki tartışmalara yönelik bir güncelleme amacı ihtiva etmektedir. Bu hususlara ek olarak makalenin ele almaya çalışacağı ve detaylarını sunmaya çalışacağı ana sorular ise şu şekildedir:

- Soğuk Savaş dönemi sonrasında savaş ne gibi bir dönüşüm geçirmiş, uluslararası aktörler klasik savaş unsurlarından hangileri kullanmaya başlamıştır?
- 2000'li yıllar itibarıyla tekrar aktif gündeme giren vekâlet savaşları (proxy wars), sonrasında ortaya çıkan hibrit savaş (hybrid warfare) kavramı ve niyabet savaşları (surrogate warfare) gibi çeşitli kavramların çokluğu dolayısıyla yaşanan kafa karışıklığına nasıl son verilebilir? Bir akademik tasnif mümkün müdür?
- Yeni savaşların beraberinde getireceği muhtemel zorluklar nelerdir, aktifsahalarda yaşanan tecrübeler bu anlamda ne anlatmaktadır?
- Libya'daki Halife Hafter örneğinde görüleceği üzere, naiplerin alt/üst kategorizasyonu neden önemlidir ve naiplerin onları kullanan ülkeler adına sebep olabileceği riskler nelerdir?

Savaşın ve Aktörlerin Tarihsel Dönüşümü: Kavramsal Çerçeve

Günümüzde yaşanan savaşların ve bu yeni savaşların aktörlerinin dönüşümünü anlamak adına, savaşa dair literatürdeki tarihsel dönüşümü, gelişimi anlamak da büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda tarihsel olarak savaşa, stratejilerine, felsefesine ve aktörlerine yönelik öne sürülen ana akım görüşleri ele almak, bugünün savaşlarında neyin değiştiğini ve nelerin aynı kaldığını analiz edebilmek adına önem teşkil etmektedir.

Savaş denince akla gelen temel yapıtlardan birisi şüphesiz Sun Tzu'nun Çincesi "Big Fa" olarak bilinen "Savaş Sanatı" adlı eseridir. Konfüçyüs etkisinde şekillenen görüşlerini bir ileri aşamaya taşıyarak savaşa dair görüşlerini paylaşan ve milattan önce 544–496 tarihleri arasında yaşadığı düşünülen Sun Tzu, yüzyıllar boyu bu alanda çalışmalar yürüten akademisyenleri ve savaşın kinetik (askeri) unsurlarını temsil eden saha boyutunu yoğun şekilde etkileyen görüşlere imza atmıştır (Hua, 2021). Avrupa'da 18. yüzyılda halen temel kaynak olarak kullanılmakta olan bu eser, Eski Çin'de de savaşa dair en kadim ve önde gelen çalışmalardan kabul edilmiştir (Tzu & Minford, 2002).

Askeri anlamdaki öğretilerine ek olarak özellikle güç mücadelelerine yönelik getirdiği farklı yorumlar yeni ittifak düzenlerine ve çatışma geleneğinin oluşmasına yardımcı olmuş, Sun Tzu bütün bu hususları kapsamlı olarak ele almıştır. Özetle Sun Tzu, Savaş Sanatı'nda savaştan önceki dönemde yapılması gereken hazırlıkların önemini, büyük zaferlerin savaşa girişmeden elde edilebilen zaferler olduğunu, fakat savaşın kaçınılmaz olduğu durumlarda ise uzun süreli savaşlardan kaçınıp, kaybı minimize ederek savaşın yürütülmesi gerektiğini iddia etmektedir. Rakibin güçsüz ve zayıf yanlarını keşfederek diplomatik olarak elini kuvvetlendirmenin ordulara avantaj sağlayacağını da bu stratejinin bir çıktısı addeder. İstihbaratın önemini özellikle vurgulandığı eserinde Sun Tzu, istihbaratın diplomatik anlamda bu kozları elde etmedeki rolüne değinir (Ferris, 2010).

Savaş çalışmalarına yönelik literatürün şekillenmesinde önemli rol oynayan kişilerden bir diğeri ise yine milattan önce 460–395 yılları arasında yaşamış olan Tukidides olarak bilinmektedir. Özellikle gerilla savaşları konusundaki görüşleri modern askeri tarihte pek çok önemli aktöre ilham kaynağı olan Tukidides'in görüşlerinin Mao'yu, Che Guevara'yı, hatta ve hatta Fransa Başbakanı Georges Clemenceau'yu dahi etkilediği bilinmektedir (Griffith, 2015). Uluslararası ilişkiler disiplininde savaş çalışmalarının öncü düşünürlerinden birisi olarak kabul edilen Tukidides'i farklı ve orijinal kılan husus, Antik Yunan öğretilerinin aksine deneysel metotlar kullanması, kronoloji ve neden-sonuç ilişkisini çalışmalarında ön planda tutması olmuştur. Özellikle *Peloponez Savaşları Tarihi* isimli eserinde emperyalist düzen içerisinde güç mücadelesini ve izlenmesi muhtemel stratejileri ele alan Tukidides, dönemin önde gelen güçleri olan Atina ve Sparta şehir devletleri arasındaki bu savaşlarda hegemonik gerekçelerin devletler arasında savaşları nasıl tetikleyeceğini yansıtmıştır. Kendisine göre savaşın tanımı güç ilişkilerinin nihai formudur ve Atina ile Sparta arasındaki savaş bunun bir tezahürüdür (Luginbill, 2020).

Yükselen güçler ve mevcuttaki hegemon güç adına ortaya çıkan tehlikeye bu vesileyle ışık tutan Tukidides, günümüzde dahi uluslararası ilişkiler disiplininde etkisini muhafaza etmekte, hatta güncel olarak ABD ve Çin arasında yaşanan mücadeleyi pek çok araştırmacı bu bağlamda almaya devam etmektedir (Allison, 2016). Bu düşünürler ve temel fikirlerinden de anlaşılacağı üzere, savaşın nedenleri, ortaya çıkış sebepleri ve devletler nezdinde ne ifade ettiğine yönelik bu tarihsel süreç bir yandan aktif literatüre katkı sunmaya devam ederken,

diğer taraftan tarihsel süreç içerisinde pek çok farklı boyuttaki tartışmaların da üzerine inşa edildiği bir temel teşkil etmiştir. Orta Çağ itibarıyla Thomas Aquinas gibi düşünürler, teolojik ve felsefi boyutlarıyla savaşı ele almaya başlamış ve Aquinas'ın başını çektiği "haklı savaş" ve "haksız savaş" tartışmaları literatürde savaşın çok daha farklı düşünsel boyutlarla ele alınmasına sebep vermiştir. Barışı sağlayan "savaş" düşüncesi üzerinden haklı savaşları açıklayan Aquinas, günümüzde devam edegelen savaşta hakkaniyet ilkesine yönelik tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Ona göre, *Tanrı Devleti* isimli eserinde belirttiği üzere, iyiliğe hizmet ettiğine inanılan savaşlar "haklı" iken, kişisel çıkarların ön plana çıktığı durumlar ise "haksız" savaşlardır. Savaşın haklılığına karar vermek adına üç ana kriter belirleyen Aquinas, bunları şöyle sıralar; Savaşın tarafının meşru ve yetkili bir hükümdar (devlet) olması ve ilan edilmesi, savaş ilanında bu meşru otoriterin haklı bir gerekçesinin olması ve son olarak bu gerekçenin hakkaniyet merkezli bir gerekçe olmasıdır (Cox, 2015).

Aquinas ve bıraktığı etki sonrasında pek çok önemli görüş ortaya çıkmış, halihazırdaki iddialar üzerinden kapsamlı değerlendirmeler ve eleştiriler literatürde yerini almaya başlamıştır. Bu bağlamda Aquinas'ın görüşlerini merkeze alarak yeni düşünceler öne süren bir diğer önemli kişi Hugo Grotius olmuş, Aquinas'tan 400 yıl sonrasında insanların şahsi ajandaları ve rekabetleri dolayısıyla dahi silahlanabileceğini gözlemlemiştir. Bu doğrultuda "haklı savaş" konseptinin artık revize edilerek "nefsi müdafaa" veya "zararlı devlete karşı yapılan" olduğunu iddia etmiştir. (Bull, 1990). Müteakip süreçte Francis Bacon yine hegemonik çerçevede bu unsurları ele alarak literatüre katkıda bulunmuştur. Kontrolsüz şekilde yükselen güce, hükümdara karşı yürütülen ve bu tarz aktörleri güçsüzleştirmenin de "haklı savaş" olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Zeitlin, 2021). 17. yüzyılda Samuel von Pufendorf "haklı savaş" konseptini genişleterek tahsil edilemeyen borçlar adına girilen savaşı da "haklı savaş" olarak nitelendirmiştir (Uzun, 2010).

Orta Çağ'da başlayıp halen günümüzde tartışmaya devam edilen bu hususlara ek olarak, Aquinas, Grotius ve Pufendorf'un aksine, ünlü Floransalı düşünür Niccolò Machiavelli, savaşı farklı boyutlarda değerlendirdiği görüşleriyle öne çıkmıştır. Bilhassa günümüz realist paradigmasının inşa edilmesinde önemli rol oynayan Machiavelli, hem Grotius ve Pufendorf gibi düşünürlerin fikirlerine ilham kaynağı olmuş, hem de kendisi uyguladığı metodoloji ile çok farklı hususları ele almıştır. Siyaset ve ahlakı birbirinden ayırmış, olması gerekenleri tartışmak yerine gerçekte olana odaklanılması gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla Hristiyan teolojisi kaynaklı "haklı savaş" tartışmaları boyutundan ziyade, tarihsellik ön planda olacak şekilde olaylar özelinde analizler yapmış, hayatın gerçekliğinde var olan ve olması gereken arasındaki tartışmaları iktidarın bekası nezdinde ele almıştır. Kendisi de bir "*Savaş Sanatı*" yazarı olan Machiavelli, literatürde yer eden görüşlerini aynı zamanda bir bürokrat olarak ifade etmiş, kullandığı kuramları saha gerçekliklerinden mülhem inşa etmiştir (Gilbert, 2010, ss. 11–31).

Machiavelli'nin feodal düzene karşı cumhuriyeti savunması, kendi tezine uygun savaş görüşleri üretmesini de beraberinde getirmiştir. Ordunun resmi unsurunun askerler ve vatandaşların da yer aldığı milli bir yapılanma olması gerektiğini savunmuş, savaşın tanrısal atıflarla anlaşılması ya da meşrulaştırılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Realist paradigmanın temellerini atan kişi olarak, öncelikle "modern" devlet ve "savaş" arasındaki ilişki açısından çalışmalarını ortaya koymuştur (Forde, 1992). Dolayısıyla Machiavelli öncülüğünde temelleri atılan realist paradigma, savaşın tarafları, unsurları ve aktörleri konusundaki tartışmalarda yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir.

Devleti temel aktör olarak merkeze alan bu sistemsel düşüncede dolayısıyla savaşın devletleşmedeki rolü daha ön plana çıkmış, savaşın zorunluluk haline geldiğinde devletler adına "haklı" savaşa dönüştüğü tezi savunulmaya başlanmıştır. Machiavelli bu bağlamda savaşı politik bir fenomen olarak değerlendirmiş ve savaşı askeri güçleri olan politik oluşumların arasındaki karşılaşma olarak nitelmiştir (Hörnqvist, 2004). Makyavelyen yaklaşım olarak tabir edilen bu görüşe göre savaş adil veya haklılık denkleminde ele alınamaz ve genel olarak herkesin üzerinde mutabık kalacağı bir ahlaki bakış açısı bulmak mümkün değildir. Savaş ve politika, bir bütünün temel parçalarını teşkil eder ve adaleti tesis etmede rol oynar (Elshtain, 1985).

Bu düşüncelerin etkisinde şekillenen karşılıklı tartışmalara, 1648 yılında imzalanan Vestfalya Anlaşması eşlik etmiş, bu anlaşma ile beraber katı siyasi dönüşümlere şahitlik edilmiştir. Sonraki yüzyıl itibarıyla savaş hususundaki görüşleri en çok kullanılan ve tartışılan kişilerden birisi Prusyalı bir subay olan ve kendisini bu siyasi atmosferin ortasında bulan Carl von Clausewitz olagelmıştır. Vestfalya Anlaşması sonrası oluşan düşünce ve birikim, Clausewitz'in Fransız Devrimi ile aynı döneme tanıklık etmesi ve Batı'da yaşanan siyasi dönüşüm sürecini bizzat müşahede etmesiyle farklı bir noktaya varmıştır. Nitekim Fransız Devrimi ile beraber ortaya belirgin şekilde çıkan bireyselcilik, zorunlu hale getirilen askerlik uygulaması ve Napolyon'un da fikri etkisiyle Clausewitz'in günümüzde halen gündemde olan görüşleri ortaya çıkmıştır (Gardner, 2009). Yine realist paradigmanın uluslararası ilişkilerdeki akademik tartışma kabiliyetini artıran Clausewitz'e göre savaş, düşmanı kendi arzu ve isteklerimize tabi kılmaya ve kabullendirmeye yönelik şiddet içerikli bir eylemdir. Barışı korumanın yolunun savaşa tam anlamıyla hazırlıklı olmak olduğunu söyleyen Clausewitz, savaşı realizmin temel savlarını desteklercesine insan doğasının göz ardı edilemez bir gerçeği olarak tanımlar (Clausewitz, 2003).

Özellikle güçleri denk olan iki tarafın birbirine paralel arzu ve hedefleri olan durumlarda aşırılığın ortaya çıkacağını ileri süren Clausewitz, iki tarafın karşılıklı hamleleri ve ortaya çıkacak olan çatışmanın "sınırsız şiddet" olarak tanımlandığı bir ortamda kendisi bu durumu "mutlak savaş" olarak ifade eder. Bu doğrultuda bu iki kavramı birbirinden ayıran Clausewitz, "mutlak savaş" ve tarihsel süreçte kendisine yer edinen "gerçek savaş" arasında belirgin olmasa da bir tasnif çabasına girişir. Ona göre, gerçek savaşlar rasyonellikten kopuk bir şekilde ilerler ve bütün ihtimalleri de içerisine alarak siyasi-toplumsal bir yelpazede genişler (Lindell, 2009). Bu düşünceleri müteakip geliştirdiği bir konsept ile, Clausewitz "trinity" yani üçleme anlamına gelen bir savaş tanımlaması yapar. Savaşı ortaya çıkaran nedenleri düşmanlık, olasılık ve siyasi etkenler olarak sıralamaktadır. Ona göre savaşın ilk tarafı halk, ikinci tarafı askeri güç ve üçüncü tarafı ise siyasi iradedir, dolayısıyla savaşlar hükümeti ilgilendirmektedir (Beyerchen, 1992).

Tarihsel, teorik ve felsefi anlamda pek çok açıdan dönüşüm geçiren savaş literatürü gittikçe zenginleşmeye, yaşanan çağın olguları doğrultusunda önceki görüşleri sınamaya başlamıştır. Antoine Henri de Jomini'nin zafer ve yenilgide temel etkenin taktik ve stratejiden mütevellit olduğunu iddia eden görüşleri, savaş ve stratejinin bir bütünün parçası olarak ele alınmasına sebep olmuştur (Caniglia, 2017).

Jomini'nin yaptığı çalışmalar savaş çalışmaları literatüründe iki ana akım oluşmasına neden olmuştur. Jomini ekolü askeri teoriler ve savaşta kazanılacak zafer arasındaki bağı vurgularken, Clausewitz öncülüğündeki okul ise stratejiyi faydalı bulsa da nihai sonuç konusunda tek başına stratejinin yeterli olmadığını savunur (Shy, 2010). Bu karşıt görüşlü iki ekolün merkezde olduğu tartışmalar günümüzde halen devam etmektedir. Clausewitz'i eleştirenlerin temel argümanı, onun kendisinden sonraki dönemlerin siyasi düzenini ön görememiş ve halkın ordu, siyaset üzerindeki denetleyici rolünü hesap edememiş olmasıdır (Handel, 1986). Clausewitz'in görüşlerinin Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasında Clausewitz'in etkisi olduğunu savunanlar kadar, teori ve pratik arasındaki kopuklukları işaret eden ve onu eleştiren görüşler de mevcuttur (Van Creveld, 1986).

Soğuk Savaş ve Sonrası

Bu çalışmada ele alınan tarihsel sürecin günümüzde de yansımaları devam etmektedir. Clausewitz'e yönelik yakın tarihli görüşlerde gözlemlenen birincil eleştiri, kendisinin modern siyasi tarih içerisinde ortaya çıkan devlet-dışı aktörleri ve şiddetin devlet aktörü sınırları dışına çıkmasını ön görememesidir. Martin Van Creveld gibi araştırmacılar ana aktörün devlet olduğu savaşların nükleer silahların sahneye çıkmasıyla tarihe karıştığını, modern çatışmaların düşük yoğunluklu bir formda tevarüs edeceğini iddia eder. Dolayısıyla Van Creveld'e göre yeni savaşlar devletlerin düzenli ordularıyla gerçekleşmeyecektir. Van Creveld'in bu bağlamda ortaya koyduğu en önemli savı ise artık savaşlarda sivil ve asker ayrımının ortadan kalkacağı, nükleer tehditler dolayısıyla direkt olarak savaşa girmek istemeyen devletlerin var olduğu bir çağda daha küçük toplumsal tabakalarda dahi şiddetin yayılacağı ve daimi hale geleceğidir (Herberg-Rothe & Honig, 2007).

Soğuk Savaş döneminin ortaya çıkardığı olgular ve yeni gerçekler ışığında Van Creveld'in argümanlarına ek olarak devletin merkez aktör rolünü yitireceğini iddia eden Mary Kaldor'un 1990'lı yıllarda yaptığı teşhisler ise, sonraki süreçte yaşanan gelişmelerle bir anlamda doğrulanmıştır (Kaldor, 1999). Yeni savaşlara yönelik "küreselleşme çağının savaşları" ifadesini kullanan Kaldor'a göre otoriter devletler zayıflamaktadır ve potansiyel çatışma sahaları olarak belirlemektedirler. Soğuk Savaş ve sonrasındaki yeni dinamiklerin çok katmanlı savaşları da beraberinde getireceğini iddia eden Kaldor, bu katmanları ise devlet dışı aktörler, ekonomik ve siyasi unsurlar olarak detaylıca açıklar. Bu açıklamaları yaparak 19 ve 20. yüzyılın savaşları ile yeni savaşlar arasındaki farklılıkları izah eden Kaldor, düzenli orduların ve aktörlerin ana aktör olmaktan çıkması sonrası oluşan sistemin yerini devlet-dışı aktörleri de içeren birçok yeni aktörün aldığını iddia eder. Ona göre bu aktörler paralı askerler, vekiller ve modern paramiliter yapılanmalardır (Kaldor, 2013).

Bu hususun sebebinin sadece Soğuk Savaş dönemi ve nükleer savaş çağının getirdiği yıkım korkusu olmadığını izah eden Kaldor, yeni savaşlar ve eski savaşlar arasındaki amaç farklılığının da bir diğer temel unsur olduğunu iddia etmektedir. Kendisine göre eski savaşlarda merkezde yer alan jeopolitik hedefler ve ideoloji temelli çatışmalar artık tarihe karışmış, artık kimlik temelli, bazen dini argümanlarla ortaya çıkan veya herhangi bir görüşü savunarak spesifik gruplar oluşturan aktörlerce devletler üzerinde nüfuz artırma mücadelesine evrilmiştir. Küreselleşme ile beraber etkileşimi ve görünürlüğü artan kimlik politikalarının köylerden şehirlere, dolayısıyla dünyaya hızlıca yayılabildiğine işaret eden Kaldor, kimlik ve ideoloji merkezli oluşumların artık savaşların esas unsuru olduğunu iddia eder. Ona göre artık savaşlarda öncelik askeri kazanımları değil, ideolojik motivasyonlar üzerinden bir toplum üzerinde etkiyi artırmaktır. Bu süreç ise kendisine göre şiddetin sivil-asker ayrımı gözetmeden yaygınlaşacaktır (Kaldor, 2013).

21. Yüzyılda Savaş ve Yeni Aktörlerin Doğuşu

Tarihsel süreçteki kırılma noktalarına paralel şekilde, bu çalışmada ele alınan görüşlerle de sabit olduğu üzere, 20. yüzyıl sonları ve Soğuk Savaş stratejilerinin birçoğunun sonunun gelmesi, beraberinde pek çok yeniliği ve tartışmayı getirdi. Soğuk Savaş ve sonrası dönemde ise bu periyodun ana bakiyesi ortaya çıkan yeni çatışmalar, devlet dışı aktörlerin ortaya çıkışı ve savaşın sonucunun askeri zaferle belirlenmemesiydi (Brooks & Wohlforth, 2007). Özellikle Soğuk Savaş döneminin temel aktörü olan ABD'de öne çıkan çeşitli görüşler, yeni savaşlarda stratejik planlamaların çok daha fevriyatlıca yapılması gerektiğini, zira olası büyük kayıpların iç siyasette bir baskı unsuruna dönüşeceğini iddia etmiştir (Schneider & Grinter, 1995).

Nitekim yeni dönemde ortaya çıkan "Revolution in Military Affairs (RMA)," yani "Askeri İlişkilerde Devrim" düşüncesi yeni tartışmaların merkezine yerleşmeye başlamıştır. Küreselleşme ve iletişim çağında, teknolojinin etkisiyle ortaya çıkan bu devrim düşüncesine göre yeni savaşlarda bilgi ve teknoloji temel unsurlardır. Bu tanımlama ise tam olarak yeni savaşlara tekabül etmekte ve yirmi birinci yüzyılın çatışma dinamiklerini gözler önüne sermektedir. Konvansiyonel savaşın artık tarihe karıştığı bu kavramda ise en temel unsurlar; veri işleme, anlık istihbarat, yüksek teknoloji ile donatılmış ölümcül, hedefe kilitlenebilen mühimmatlar ve aralıksız operasyon kabiliyetidir (Krepinevich, 1994). Bu tartışmaları müteakip süreçte ortaya çıkan Yugoslavya savaşı, Afganistan'da yaşananlar ve 11 Eylül terör saldırıları savaşa dair dillendirilen tüm bu düşüncelerin geçerliliğini ve önemini gözler önüne sermiştir. Bu akademik birikim yaşanan olgularla birleşerek savaşa dair klasik ezberlerin, savaşın unsurlarının ve aktörlerinin ne denli değiştiğinin ispatı niteliğindedir (Lind ve ark., 2001).

Yeni dönem ise Clausewitz'in ulus devletler, resmi ordular ve siyaset eksenli üçlemesinin geçersizliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda gelişmelere yönelik fikir yürüten bir grup ise Lind öncülüğünde eleştirel bir konsept üretmiş, daha önceki çağlardaki savaşlar ve post modern savaşlar arasında mantıksal olarak bir farkın kalmadığını iddia etmişlerdir. Nitekim Clausewitz'in bu yanılığına ışık tutmak adına onun klasik üçlemesini içerisinde barındıran İsrail ordusunun Gazze'deki düzensiz gruplara karşı aldığı yenilgiyi örnek göstermişlerdir (Van Creveld, 1991). Müteakip süreçte ortaya çıkan ABD'nin Irak işgali, Suriye İç Savaşı, Arap Baharı sonrası yaşanan gelişmelerin de gösterdiği üzere devlet dışı aktörler şiddeti devletin tekelinden çıkarmış, çeşitli ideoloji ve motivasyonlara sahip grupların başka devletler veya oluşumlarca desteklediği bir çatışma tarzı ön plana çıkmıştır (Oktav ve ark., 2018).

Bu tarz grupların ön plana çıktığı savaşlar ise doğal olarak beraberinde asimetrik savaşları ve sivil-asker ayrımının arasındaki sınırların kalktığı çatışma ortamını beraberinde getirmiştir. Bu kaotik çatışma ortamının yine doğal olarak beraberinde getirdiği kaotik atmosfer, devletlerin de direkt çatışmalara müdahil olmak yerine bu tarz aktörler üzerinden amaçlarını gerçekleştirmeye çalıştığı bir

erozyona sebep olmuştur. Klasik savaş öğretilerindeki karakteristik özelliklere ve modern anlamda dahi geleneklere sahip olmayan bu grupların temel aktörler olarak ön plana çıktığı savaşlar, Hoffman gibi kişiler tarafından “hibrit savaşlar” olarak adlandırılmıştır (Hoffman, 2007).

Hoffman’a göre bu savaşlar konvansiyonel veya düzensiz olarak da sınıflandırılmaz. Ona göre hibrit savaşlar; konvansiyonel kapasite, düzensiz taktik ve formasyonlar, ayrımsız şiddet, baskı ve kriminal düzensizlik gibi, savaşın farklı formlarını nezdinde barındıran savaşlardır. Müteakip süreçte Hizbullah ile İsrail resmi ordusu arasındaki çatışmalarda Hizbullah militanlarının uyguladığı taktikler, sahip olduğu silahlarla yok ettiği İsrail ordusuna ait tanklar ve merkeziyetsiz bir yapı olarak yürüttüğü başarılı süreç, Hoffman’ı bu bağlamda doğrulamaktadır (Ahluwalia, 2019).

Rusya’nın 2014 yılında Kırım’ı gayrimeşru bir şekilde ilhak etmesi NATO (2014) tarafından “hibrit savaş” olarak tanımlanmış, bu kavram akademik literatürde ve sahada kendisine karşılık bulmaya başlamıştır. Yine Rusya’nın Ukrayna’ya karşı yürüttüğü Kırım merkezli operasyonlarda hem kinetik (askeri) hem de kinetik olmayan (siber savaş, ekonomik ve diplomatik baskı, vekil savaşçılar ve dezenformasyon) unsurlar kullanması, hibrit savaşların konseptinin de ötesine geçmiş, yeni bir tanımlama ihtiyacı hasil olmuştur. Rusya’nın bütün aktiviteleri ve Kırım’ı ilhakına rağmen düzenli olarak inkâr stratejisini uygulaması, asker/sivil ayrımının yeni savaşlarda ortadan kalkmasına yönelik devam edegelen iddiaları güçlendirmiş, aynı zamanda literatürde bazı karışıklıkları da beraberinde getirmiştir. Hibrit savaşın, daha da doğrusu yeni savaşların aktörlerinin kategorizasyonu konusunda bir karışıklık ortaya çıkmış ve hibrit savaşların geniş yelpazeli unsurlarının sınıflandırılması elzem hale gelmiştir (Schroefl & Kaufman, 2014). Zira bu aktörlerin gizli/aleni şekilde yeri geldiğinde devletler ve pek çok farklı aktör tarafından desteklenebilmesi, ilişki ağındaki bulanıklık ve karmaşa bunu zorunlu hale getirmiştir. Yeni savaşların aktörlerini tanımak, bu aktörlerin devletlerle giriştiği ilişki biçimlerini tasnif etmek, hem bu anlamdaki karmaşaya son verecek hem de güncel aktörleri sınıflandırmada edebi isimlerden ziyade karakteristik tanımlamalar yapılabilecektir.

Kontrolü Zor Yeni Aktörlerin Tipolojisi: Vekiller, Naipler

Bu çalışmada ele alındığı üzere yeni savaşların aktörleri de oldukça çeşitlidir. Devlet dışı şiddet eğilimli aktörlerin, hibrit savaşların koşulları da dâhil pek çok sahada var olabildiği bir durumda, karmaşık tanımlamalardan sıyrılarak aktörleri bir sınıflandırmaya tabii tutmak mümkündür. Örneğin devlet-dışı silahlı aktörler denince akla gelen en önemli unsur vekillerdir (proxies). Karl Deutsch tarafından yapılan tanıma göre vekâlet savaşlarını; iki yabancı ülkenin uluslararası çatışmasının üçüncü bir ülke toprakları üzerinde yapılması olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu savaşlarda, çatışma sahasına dönüştürülen üçüncü ülkenin kaynakları, toplumunun bazı kesimleri kullanılır (Eckstein, 1964).

Direkt olarak çatışmaktan kaçınan fakat çatışma bölgesinde ulusal hedefleri olan iki ülkenin direkt olarak çatışmaya girmek yerine yerel, üçüncül aktörleri kullanması olarak da tanımlanabilecek bu savaşların tanımlanmasına yönelik çeşitli eleştiriler de yapılmıştır (Mumford, 2013). Deutsch’un yaklaşımını fazlasıyla devlet merkezli bulan Andrew Mumford’un tabiriyle vekâlet savaşları; spesifik amaçların güdüldüğü alanlarda (mesela bir otoriter rejimin devrilmesi) herhangi bir risk ya da sorumluluk almadan, makul finansal harcamayla gerçeğe kleştirilmektedir. Düşük risk, düşük finansal yük, devlet dışı aktörlerin katılımı (son dönemde özel güvenlik şirketleri) sayesinde, vekillerin kullanımı halen devam etmektedir. Tanımlamanın da teferruatlarını sunduğu üzere, vekiller genel anlamda kinetik (askeri) unsurlardan müteşekkil aktörlerdir (Mumford, 2013).

Carey ve Mitchell, artık devletler ve siyasal otoritenin şiddeti tekelleştirme konusunda eskisi gibi hareket etmediğini iddia eder. Vekiller; bu tarz durumlarda, süreci yönetme konusundaki unsurlardan sadece birisidir. Dolayısıyla, bu husus yeni aktörlerin kullanımı konusunda bariz ayrımlar yapmayı ve onların ihtiva ettiği özellikleri anlamayı gerektirmektedir. Bu amaçla son dönemde yapılan başat çalışmalar, vekiller (proxies), yardımcı kuvvetler (auxiliaries), ilintili/bağlı askeri güçler ve son olarak surrogates (naipler) arasında birtakım ayrımlar yapmaktadır (Rauta, 2020). Güncel olarak literatürde savaşın aktörlerinden ilki kabul edilen yardımcı kuvvetler, silahlı gruplardan müteşekkildir ve devletle bir şekilde ilişki halindedir. Spesifik vazifeleri yerine getiren ama aynı zamanda düzenli orduların emir-komuta zincirinde yer almayan bu gruplar düzenli ordulara nispetle kendilerine daha geniş hareket alanı bulabilmektedir. Çok hızlı bir şekilde mobilize olabilmeleri ve spesifik bir rejime sadık olmaları temel özelliklerindedir (Pilster ve ark., 2016).

Karakteristik anlamda yardımcı kuvvetlere oldukça benzeyen bağlı/ilintili askeri güçlerin ise temel farkı direkt destek unsuru olmaları ve düzenli ordularla direkt olarak ilintili olmalarıdır. Sahadaki aktivitelerini, taktiklerini tabiri caizse “görünmez olarak” yürütmek isteyen devletlerin kullandığı ana aktörlerden birisidir. Bağlı/ilintili askeri güçlerin onları kullanan devletlere sağladığı temel avantaj olası sorumlulukları inkâr konusunda devletlere tanıdığı imkandır. Zira bağlı/ilintili güçler ve düzenli ordu arasındaki hiyerarşik ilişki esasen gayri-resmi bir formda ilerler. Özetle bağlı/ilintili askeri güçler ile devletler arasında resmi fakat yasal olarak şaibeli bir ilişki bulunmaktadır (Pilster ve ark., 2016).

Bu resmi ama gayri-meşru ilişkinin bir sonucu olarak bağlı/ilintili askeri güçler çatışma sahasında denetimsiz ve finansal fayda sağlayan unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Devlet dışı silahlı aktörlerin arasındaki karakteristik sınıflandırma tam olarak bu noktada elzem hale gelmiştir. Son yıllarda yapılan çalışmalar bağlı askeri güçler arasında iki temel sınıflandırma yapar. Bunlardan ilki kinetik (askeri) unsurlar olan, genel kabule uygun anlamdaki paralı askerlerken diğer sınıf ise askeri girişimciler olarak bilinir. Askeri girişimciler sadece kinetik unsurları içerisinde barındırmaz, bunlar aynı zamanda “müşterilerine” geniş yelpazeli güvenlik hizmeti, danışmanlık sağlar (Singer, 2017). Bu husus yeni savaş olarak telakkî edilen hibrit/yeni savaşların aynı zamanda ticari bir metaya dönüştüğünü göstermektedir.

Literatürde en çok ele alınan ve bu çalışmada üçüncü aktör tiplmesi olarak tanımlanan savaş aktörü ise vekillerdir (proxies). Zamanın ABD Başkanı Eisenhower’ın “dünyadaki en ucuz sigorta” olarak izah ettiği, bölgesel ve küresel aktörlerin ülke dışındaki çıkarlarını muhafaza etmek adına kullanmakta olduğu bu aktörler, iki yabancı ülkenin uluslararası çatışmasının bir diğer ülke üzerinde yapıldığı esnada kullanılan aktörler olarak tanımlanır (Deep & Biberman, 2021). Bu tanımlama ilk kez kullanan Deutsch olsa da sonrasında kendisine yönelik

çeşitli eleştiriler ortaya çıkmış, kendisinin devlet merkezli vekâlet savaşları ve vekillik tanımlamalarının modern çağda ortaya çıkan diğer aktörleri göz ardı ettiğini iddia eden çalışmalar yapılmıştır (Deep & Biberman, 2021). Modern anlamda en çok kabul gören açıklamalardan birisi ise Chris Loveman tarafından yapılmıştır. Ona göre vekâlet savaşları; vekilleri finanse eden ve çatışmalara dışarıdan dâhil olan devlet ya da devlet dışı aktörler ve vekiller arasındaki ilişkiyi ifade eder. Uluslararası stratejik ve askeri hedeflerini gerçekleştirmek isteyen ama bu esnada siyasi sorumluluk ve düzenli ordu kullanımının getireceği mali yükten kaçınmak isteyen devletlerin, vekilleri kullanmasıyla ortaya çıkar (Loveman, 2002). Sean McFate (2019) ise edebi anlamda karmaşık tanımlamalar üretmek ve konuyu karıştırmamak adına çok basit bir tanıma gider. Ona göre vekiller haricî çatışma sahaslarında askeri operasyonlar yürütmek için belirli bir ücretle çalışan silahlı sivillerdir.

Bu çalışmada görülebileceği üzere güncel savaş literatüründe, savaşın aktörlerine yönelik tasnifler dahi birbirinden karışık tanımlamalar arasında kaybolmaktadır. Bu anlamda ortaya çıkan son savaş ve onun aktörleri, literatürde son zamanlarda bu karışıklığa ve yeni savaşların tam olarak ne anlam ihtiva ettiğine ışık tutmaktadır. Dr. Andreas Krieg tarafından Surrogate Warfare (Niyabet Savaşları) olarak tanımlanan bu savaşlar ve bu savaşların aktörü olan surrogatelere (naip) yönelik tanımlamalar genel anlamda kabul görmüştür. Clausewitzyen üçlemeden farklı bir sosyo-politik fenomen olan ve içerisinde hibrit savaş, vekâlet savaşları, bağlı güçler gibi tüm unsurları, hatta daha fazlasını barındıran bu savaşlar, yeni savaşları anlatan bir şemsiye konsept olarak sunulmaktadır (Krieg, 2016). Krieg, daha sonradan Rickli ile beraber yaptığı çalışmalarında, niyabet savaşlarını, savaşın yükünün devletler adına dışsallaştırılmasında kullanılan her türlü güç ve platformu içeren geniş yelpazeli bir konsepttir. Bu bağlamda vekillerin, bağlı/ilintili güçlerin, yardımcı kuvvetlerin ve hibrit savaşların karakteristik unsurlarının hepsi niyabet savaşlarında gözlemlenebilir.

Kelime anlamı itibarıyla, "naip;" birini diğeriyle ikame edilebilen, bir yandan başkasının çıkarları adına hareket ederken, diğer yandan kendi çıkarlarını da göz önünde bulunduran anlamı taşır (Smith, 2006). Bir diğer tanımlama ise, naipleri "yerli ama ulusal olmayan" unsurlar olarak ele almaktadır (Day, 2002). Bu açıklamalar ışığında niyabet savaşlarına dair yorum yapan diğer çalışmalar ise, bu savaşları; sadece askeri değil, makul inkâr konusunda yardımcı olması açısından istihbari unsurlar da içeren geniş yelpazeli bir savaş formu olarak tanımlamaktadır (Sarı Ertem, 2018). Krieg'in en çok kabul gören tanımına uygun olarak naip, savaş yükünü her anlamda ülke sınırları dışına taşımada işlevsel, insan gücü ve teknolojik unsurları da barındıran aktörlere verilen isimdir (Sarı Ertem, 2018).

Bazı araştırmacılara göre naip, vekillerin geleneksel ihtiyaçlarından bağımsız olarak herhangi bir dini veya kültürel "kimlik" taşımadan çatışma sahasında savaşı yürütebilmektedir. Bu husus onları kullanan uluslar/aktörler için olası bir başarısızlık durumunda sorumluluk reddini de kolaylaştırıcı bir unsurdur (Maddocks, 2019). Daha önce vekillere, bağlı kuvvetlere, genel anlamda devlet dışı şiddet eğilimli aktörlere yönelik somut adımlar atamayan uluslararası sistem, Maddocks'a göre naip konusunda daha da çaresizdir. Fakat devletlere naip tarafından sağlandığı inanılan bu "avantajlar" uzun vadede onları kullanan aktörler adına çok daha büyük sorunlara yol açabilir (Maddocks, 2019). Naiplerin kullanımının getirdiği bu durum bazılarına göre sahada prensipsiz, rekabetsiz bir savaşın, sınırsız şiddetin kapılarını aralar. Naiplerin bu bağlamda kendilerine buldukları alan, onları kullanan irili ufaklı bütün devletler adına sonu kestirilemez bir senaryoya dönüşebilir (Aliyev, 2020).

Sonuç: Haris/Açgözlü Naipler Çağı

İnsanlık tarihine eş değer olgulardan birisi olan savaş, geçmiş olduğu tarihsel dönüşümü yine insanlığın keşifleri, düşünceleri ve onun üzerine yaptığı akademik tartışmalara borçludur. Özellikle modern anlamda uluslararası denge politikalarının öne çıkmaya başladığı Vestfalya sürecinden sonra tarihsel anlamda yaşanan çeşitli gelişmeler, savaş ve siyasetin iç içe geçtiği, savaşın sadece askeri değil siyasi sonuçlarının da olduğu bir düzeni beraberinde getirmiştir. Devletler bir yandan stratejik hedeflerini gerçekleştirme motivasyonundan uzaklaşmak istemezken, diğer taraftan gelişen teknolojiye paralel şekilde artan yıkıcı savaşlar, bu ülkeleri de farklı enstrümanlar kullanarak savaşmaya itmiştir.

Güncel olarak gelinen noktada, bu çalışmada ele alındığı üzere, genel olarak vekillik ve naiplik özelinde tartışmalar devam etmekte, savaş ve aktörlerine yönelik tasnif ihtiyacı çoğu zaman edebi kavram üretiminin gölgesinde kalmaktadır. Bu kısır döngünün önüne geçerek güncel çatışmaları ve yeni savaşları izah etmeye çalışan bu çalışmanın varmaya çalıştığı birincil sonuç artık çağımızın niyabet savaşları çağı olduğudur. Üzerinde en çok araştırma yapılan vekillerin savaşı metalaştırışı ve finansal kaygılarının siyasi hedeflerine göre daha ağır basması, onları yeni çatışmaların merkez aktörü olmaktan çıkarmış ve niyabet savaşlarının bir alt başlığı konumuna getirmiştir.

Naiplerin kullanımının beraberinde getirdiği riskler ise sınırsız, prensipsiz, sivil-asker ayrımının gittikçe ortadan kalktığı savaşları ortaya çıkarmıştır. Naiplerin kendi siyasi ajandası da olması ve yeri geldiğinde onları kullanan aktörlerin karşı cephesinde savaşmaya başlayabilmesi, naiplere yönelik spesifik ve ayrı bir kategorizasyonun ihtiyacını gözler önüne sermiştir. Örneğin; Libya'da 1969 darbesinde Muammer Kaddafi ile beraber eden fakat sonrasında Çad'da esir düşmesiyle Kaddafi'ye düşman olan Halife Hafter, ABD tarafından yıllarca önce vekil, sonra naip olarak kullanılmış bir savaş aktörüdür. Fakat kendisinin şu an hâlen devam eden süreçte ABD'nin kontrolünden çıkarak Rusya ve Ortadoğu'nun otoriter liderleriyle kendi siyasi ajandası doğrultusunda iş birliği yapıyor olması, niyabet savaşlarının getirmesi muhtemel istikrarsızlığa verilebilecek örnekler içerisinde sadece birisidir.

Hafter gibi kendisini ortaya çıkaran ve kullanan aktörleri kendi siyasi, ekonomik ve askeri çıkarları doğrultusunda ortada bırakan aktörler, akademik çalışmalarda artık niyabet savaşlarının üzerinde daha çok çalışılması gereken bir mefhum olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın yazarının, aynı konuda daha kapsamlı şekilde bu hususu ele aldığı doktora tezinde olduğu gibi, Halife Hafter gibi naipler daha ileri bir sınıflandırılmaya tabii tutulmalı ve Haris/Açgözlü Naipler olarak ele alınmalıdır (Taşçı, 2023).

Haris/açgözlü naip, onları destekleyen ve kullanan aktörlere (genelde devletler) katî bir aidiyet duymazlar. Naip, kendi çıkarları doğrultusunda en zıt kutuplarda yer alan farklı aktörler arasında saf değiştirebilir, çatışma sahasında izledikleri asimetric taktikler, prensipsiz uygulamalar ve insan haklarına aykırı tutumları sebebiyle önce bölgesel, sonrasında ise daha geniş çaplı insani, askeri ve siyasi krizlere

sebepler olabilirler. Bu aktörlerin en başta onları kullanan devletlere makul inkâr konusunda sağladığı “avantajlar,” uzun vadede sadece bu devletler için değil, bölge ülkeleri ve uluslararası aktörler adına etik değerlerden uzak, istikrarsız, sonu kestirilemeyen savaşları berabere getirir.

Etik Komite Onayı: Araştırmada herhangi bir canlıya ait veri kullanılmadığı için etik raporu alınmamıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was not obtained since no data from any living creature was used in the research.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author has no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Ahluwalia, V. K. (2019). Hybrid warfare: Battlegrounds of the future. *CLAWS Journal*, 12(2), 15–34. [CrossRef]
- Aliyev, H. (2020). Why are some civil wars more lethal than others? The effect of pro-regime proxies on conflict lethality. *Political Studies*, 68(3), 749–767. [CrossRef]
- Allison, G. (2016). The Thucydides trap. In R. Rosecrance & S. Miller (Eds.), *The next great war? The roots of World War I and the risk of U.S.-China conflict* (p. 2014). MIT Press. [CrossRef]
- Beyerchen, A. (1992). Clausewitz, nonlinearity, and the unpredictability of war. *International Security*, 17(3), 59–90. [CrossRef]
- Brooks, S. G., & Wohlforth, W. C. (2007). Clarifying the end of cold war debate. *Cold War History*, 7(3), 447–454. [CrossRef]
- Bull, H., Kingsbury, B., & Roberts, A. (Eds.). (1990). *Hugo Grotius and international relations*. Clarendon Press.
- Caniglia, J. A. (2017). Stonewall (Thomas J.) Jackson and the strategies of Baron de Antoine Henry Jomini.
- Clausewitz, C. (2007). *On war*. Oxford University Press.
- Cox, R. (2015). The ethics of war up to Thomas Aquinas. In S. Lazar & H. Frowe (Eds.), *Oxford handbook of ethics of War*. Oxford University Press.
- Day, A. E. (2002). *Implications of surrogate warfare*. Naval War College.
- Deep, A., & Biberman, Y. (2021). *The proxy gambit*. Modern War Institute.
- Eckstein, H., & Eckstein, H. (1964). *Internal war: Problems and approaches*. Free Press of Glencoe.
- Elshtain, J. B. (1985). II. Reflections on war and political discourse. *Political Theory*, 13(1), 39–57. [CrossRef]
- Ferris, J. (2010). Signals intelligence in war and power politics, 1914–2010. In Loch K. Johnson (ed.), *The Oxford handbook of national security intelligence*. Oxford University Press.
- Forde, S. (1992). Varieties of realism: Thucydides and Machiavelli. *Journal of Politics*, 54(2), 372–393. [CrossRef]
- Gardner, N. (2009). Resurrecting the “icon” the enduring relevance of Clausewitz’s on war. *Strategic Studies Quarterly*, 3(1), 119–133.
- Gilbert, F. (2010). Machiavelli: The renaissance of the art of war. In P. Paret, G. A. Craig & F. Gilbert (Eds.), *Makers of modern strategy from Machiavelli to the nuclear age* (pp. 11–31). Princeton University Press. [CrossRef]
- Griffith, G. S. B. (2015). *Mao Tse-Tung on guerrilla warfare*. Hauraki Publishing.
- Handel, M. I. (1986). Clausewitz in the age of technology. *Journal of Strategic Studies*, 9(2–3), 51–92. [CrossRef]
- Herberg-Rothe, A., & Honig, J. W. (2007). War without end(s): The end of Clausewitz? *Distinktion*, 8(2), 133–150. [CrossRef]
- Hoffman, F. G. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars* (p. 51). Potomac Book Company Institute for Policy Studies.
- Hörnqvist, M. (2004). *Machiavelli and empire*, vol. 71. Cambridge University Press.
- Hua, S. (2021). *Sun Tzu’s art of War*. LID Publishing.
- Kaldor, M. (1999). *Old and new wars: Organized violence in a global era*. Polity Press.
- Kaldor, M. (2013). In defence of new wars. *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1). [CrossRef]
- Krepinevich, A. F. (1994). Cavalry to computers: The pattern of military revolutions. *The National Interest*. Retrieved from <https://nationalinterest.org/article/cavalry-to-computer-the-pattern-of-military-revolutions-848>
- Krieg, A. (2016). Externalizing the burden of war: The Obama doctrine and US foreign policy in the Middle East. *International Affairs*, 92(1), 97–113. [CrossRef]
- Lind, W. S., Nightengale, K., Schmitt, J. F., Sutton, J. W., & Wilson, G. I. (2001). The changing face of war: Into the fourth generation. *Marine Corps Gazette*, 85(11), 65–68.
- Lindell, J. (2009). Clausewitz: War, peace and politics. *E-International Relations*, 26 Nov. 2009. Web. Retrieved from <http://www.e-ir.info/2009/11/26/clausewitzwar-peace-and-politics/>
- Loveman, C. (2002). Assessing the phenomenon of proxy intervention. *Conflict, Security and Development*, 2(3), 29–48. [CrossRef]
- Luginbill, R. D. (2020). *Thucydides on war and national character*. Routledge.
- Maddocks, J. (2019). Outsourcing of governmental functions in contemporary conflict: Rethinking the issue of attribution. *Virginia Journal of International Law*, 59, 47.
- McFate, S. (2019). *Mercenaries and war: Understanding private armies today*. National Defense University Press.
- Mumford, A. (2013). Proxy warfare and the future of conflict. *RUSI Journal*, 158(2), 40–46. [CrossRef]
- North Atlantic Treaty Organization. (2014). *NATO: A unique alliance with a clear course - Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the German Marshall Fund, Brussels*. NATO.

- Oktav, Ö. Z., Dal, E. P., & Kurşun, A. M. (2018). *Violent non-state actors and the Syrian Civil War*. Springer.
- Paret, P., Craig, G. A., & Gilbert, F. (Eds.). (1986). *Makers of modern strategy from Machiavelli to the nuclear age*. Princeton University Press.
- Pilster, U., Böhmelt, T., & Tago, A. (2016). The differentiation of security forces and the onset of genocidal violence. *Armed Forces and Society*, 42(1), 26–50. [CrossRef]
- Rauta, V. (2020). Towards a typology of non-state actors in 'hybrid warfare': Proxy, auxiliary, surrogate and affiliated forces. *Cambridge Review of International Affairs*, 33(6), 868–887. [CrossRef]
- Sarı Ertem, H. (2018). Surrogate Warfare in Syria and the Pitfalls of Diverging US Attitudes Toward ISIS and PYD/YPG. In: Oktav, Ö., Parlar Dal, E., Kurşun, A. (eds) *Violent Non-state Actors and the Syrian Civil War* Springer, Cham. [CrossRef]
- Schneider, B. R., & Grinter, L. E. (Eds.). (1995). *Battlefield of the future: 21st century warfare issues (No. 3)*. Air University Press.
- Schroefl, J., & Kaufman, S. J. (2014). Hybrid actors, tactical variety: Rethinking asymmetric and hybrid war. *Studies in Conflict and Terrorism*, 37(10), 862–880. [CrossRef]
- Singer, P. W. (2017). *Corporate warriors: The rise of the privatized military industry*. Cornell University Press.
- Smith, K. H. (2006). *Surrogate warfare for the 21st century. Monography prepared for the school of advanced military studies*. United States Army Command and General Staff College. Retrived from: <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA451060>. Accessed on: 10.02.2017.
- Taşçı, U. N. (2023). *Libya'da 2011 sonrası ortaya çıkan vekalet savaşlarının niyabet savaşları sürecine dönüşümünün analizi: Halife Hafter vakası* (Doktora Tezi). İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Tzu, S., & Minford, J. (2002). The art of war. *New England Review*, 23(3), 5–28.
- Uzun, E. (2010). Western origins of the idea of just war: The concept of jus ad bellum from early ages to twentieth century. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 6(21), 19–33.
- Van Creveld, M. (1986). The eternal Clausewitz. *Journal of Strategic Studies*, 9(2–3), 35–50. [CrossRef]
- Van Creveld, M. (1991). *On future war*. Brassey's Book Company.
- Yılmaz, M. E. (2010). *Savaş ve uluslararası sistem*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Zeitlin, S. G. (2011). Francis Bacon on religious warfare. *Global Intellectual History*, 6(2), 158–189. [CrossRef]